

Ольга Поправко

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Однією з актуальних проблем сьогодення є проблема ціннісних орієнтацій молоді, адже їй належить особлива роль у суспільстві: саме її представники будуть творити історію нашої держави. Отже, молодь виступає активною силою політичних трансформацій і, залежно від того, які цінності вона вкладе у ці зміни, багато в чому буде залежати майбутнє українського суспільства. Суспільство зацікавлене в тому, щоб ці цінності були демократичними, а тому їх формування – одне з пріоритетних завдань.

Відомо, що система ціннісних орієнтацій особистості формується в конкретних соціально-історичних умовах. Кожна історична епоха вибудовує власну ієрархію цінностей, що обумовлено рівнем розвитку суспільства.

У науковій літературі існують різні підходи до тлумачення поняття «цінності». Ми візьмемо за основу визначення, яке дав П. Гуревич. Він «цінність» розуміє як «особистісно забарвлене ставлення до світу, що виникає на основі не лише знання й інформації, але і власного життєвого досвіду людини» [3, с. 119].

Будь-яка цінність фіксується й позначається через певні життєві уявлення, вона відображає людський вимір культури, втілює в собі ставлення до людського буття й існування. Однак, існують базові цінності, які в тій чи іншій мірі входять до всіх інших. До таких можемо віднести ціннісну тріаду «Істина – Добро – Краса», про значення якої для духовного життя людини розмірковували філософи починаючи ще з Платона.

На основі духовних цінностей у людини формуються такі якості, як прагнення до справедливості, альтруїзм, сумлінність, відповідальність, щирість, гідність, мудрість, талановитість, схильність до філософського сприйняття життя, пошук абсолютної істини тощо. Отже, цінність – це та відправна точка, яка визначає поведінку особистості, її ставлення до себе, до інших, до світу.

Особистісні цінності людини складають систему її ціннісних орієнтацій, яка допомагає їй визначитись у виборі цінностей матеріальної та духовної культури суспільства. Ціннісні орієнтації є найважливішим компонентом структури особистості, адже вони відображають увесь життєвий досвід, накопичений особистістю в її індивідуальному розвитку.

Цінності допомагають людині обрати життєві орієнтири, визначити мету та цілі власної діяльності, надають життю певного сенсу. Система ціннісних орієнтацій особистості – це її моральна «комора», в якій зберігається засвоєна духовна культура суспільства, це перетворення культурних цінностей в стимули й мотиви практичної поведінки людини [2].

Важливу роль у формуванні ціннісних орієнтирів завжди відігравала гуманітарна освіта, яка виконувала функцію трансляції культурних цінностей, норм, ідеалів і мала великий вплив на духовний розвиток особистості, формування її ціннісних орієнтацій. Сьогодні на формування ціннісних орієнтацій людини впливає безліч різних факторів. Існує думка, що в суспільстві інформаційних технологій такі традиційні канали формування ідеалів, як сім'я, школа, мистецтво, художня культура, поступово втрачають своє значення, поступаючись місцем каналам масової комунікації [5, с. 12]. Ми не погодимось з цією думкою, оскільки, на наше велике переконання, художня культура й у наш час має значний вплив на внутрішній світ людини. Мистецтво й література є найважливішим засобом самопізнання, визначення ціннісних орієнтирів і переваг, в яких формується світогляд молоді людини. Сьогодні люди продовжують шукати в мистецтві відповіді на одвічні питання про добро і зло, справедливість і безправ'я, сенс життя й долю тощо.

Художні твори дозволяють побачити людині те, що залишається поза її увагою в повсякденному житті, поглянути на своє буття очима іншої людини, прийнявши або

відкинувши оцінку цього буття, тобто є своєрідним «дзеркалом» суспільного життя. Автор художнього твору, залучаючи людини до світу своїх цінностей, формує систему її ціннісних орієнтацій.

Особливий інтерес в цьому контексті становить художня література як особливий вид мистецтва, де художній образ не статичний, а діє в певному просторі й часі, і тим самим обумовлює моделі поведінки в певних ситуаціях. За кожним героєм стоїть конкретна картина світу [1]. Людина, часто сама того не усвідомлюючи, оцінює свої вчинки і дії, порівнюючи їх з цінностями, яких дотримується еталонний герой. У такий спосіб образи, створені художньою літературою, можуть безпосередньо впливати на життя людини, обумовлюючи її поведінку в тій чи іншій життєвій ситуації.

Про вплив художньої літератури на формування моральних цінностей людини Т. Полозова пише так: «Твір художньої літератури має можливість включити читача, слухача в процес відкриття істини, створити повну ілюзію співучасті в дії, залучати його до першовідкриття морального, естетичного ідеалу твору. Унікальність художнього твору – в його здатності звести до купи дві індивідуальності в єдиному процесі пізнання й освоєння суспільно та особистісно цінної істини: індивідуальність письменника й індивідуальність читача» [7, с. 52].

Читач сприймає автора як мудрого співрозмовника, який готовий поділитися з ним усім багатством свого духовного світу, і мимоволі переймається значущістю цих цінностей, вбираючи їх. Так він стає духовно багатшим за рахунок освоєння чужого досвіду. М. Бахтін говорить, для того, щоб «чуже слово» перетворилося на «своє-чуже (або в чуже-своє)» кожен з партнерів повинен бути здатним до зміни, або навіть до відмови від своїх готових точок зору і позицій, повинен бути налаштований не тільки на «впізнавання» в чужій свідомості своєї власної свідомості, але, в першу чергу, на осягнення «нової», «незнайомої», «неповторної цілісності», яка і є головним моментом спілкування, що несе взаємне збагачення» [1].

Читач не лише отримує насолоду від тексту, занурюючись в ідеальний світ, вільний від турбот повсякденного буття, але разом з цим вчиться бачити, оцінювати й переживати події так, як це роблять літературні герої. Особливо для молодого людини характерно зіставляти, порівнювати себе з героями творів, переносити себе в події, про які йдеться в книзі, занурюватися у світ ілюзій, створений уявою автора.

У процесі сприйняття художньої інформації у читача виникає високе й світле почуття (катарсис), яке залишає слід у його душі, значення якого може бути набагато більшим, ніж реальні події його власного життя.

Художні твори компенсують людині те, чого їй бракує в реальному житті. Вони дозволяють перенестись в інший світ і пережити те, що так вабить в світі художньої культури. Залучаючи людину до людських цінностей, художня культура, дає їй відчуття єдності з іншими людьми, адже «мистецтво покликане гармонізувати людський світ і сприяти у такий спосіб усвідомленню єдності людства» [4, с. 158]. Завдяки цьому художня культура в цілому, і література зокрема, залучає людину до загальнолюдських ідеалів і цінностей того часу, в який вона живе. Художні образи, поєднуючи в собі глибину загального і багатство одиничного, будучи адресованими не лише до розуму, а й почуттів, душі людини, відображають об'єктивну реальність в її суб'єктивному переломленні у внутрішньому світі автора і дозволяють людині співвіднести свій внутрішній світ з внутрішнім світом іншого суб'єкта.

Крім того, художні образи припускають багаторазове їх прочитання і тлумачення, що дозволяє людині знаходити нові смисли і значення при повторному сприйнятті художніх творів, а також при аналізі своїх сприйнять і зіставленні їх зі сприйняттям інших людей.

Розуміння того чи іншого художнього твору передбачає освоєння різноманітної інформації (естетичної, екологічної, етичної тощо) на основі індивідуального сприйняття. При цьому розуміння цієї інформації залежить не тільки від авторського задуму, а й від того,

що закладено в процесі соціалізації в читача, тобто від його духовного світу, який, будучи індивідуальною суб'єктивною реальністю, разом з тим належить до конкретно історичної культурної ситуації. Таким чином, в процесі розуміння літературного твору перетинаються і взаємодіють два духовні світи: світ автора і світ читача, що утворюють «загальне поле» [6, с. 114].

Отже, художня література покликана допомогти людині пізнати навколишній світ, пережити певні емоції, отримати естетичне задоволення, перейти від реальності в світ уяви, перейняти досвід інших людей шляхом зіставлення себе з героями літературних творів. Усе це свідчить про значний вплив творів художньої літератури на формування духовних цінностей і моральних ідеалів сучасної молоді.

Список використаних джерел

1. Бахтин М. М. Автор и герой: К философским основам гуманитарных наук/ – Санкт-Петербург : Азбука, 2000. [електронний ресурс] // Публичная OCR библиотека. – Режим доступа : http://publ.lib.ru/ARCHIVES/B/BAHTIN_Mihail_Mihaylovich/_Bahtin_M.M..html
2. Герасенкова П. В. Формирование ценностных ориентаций учащихся средствами иностранной литературы в отечественных лицеях и гимназиях второй половины XIX – начала XX века [електронний ресурс] // Ученые записки. Электронный научный журнал Курского государственного университета. – 2011. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-tsennostnyh-orientatsiy-uchaschihsya-sredstvami-inostrannoy-literatury-v-otechestvennyh-litseyah-i-gimnaziyah-vtoroy>
3. Гуревич П. С. Философия культуры : Учеб. пособие для студентов гуманитар. вузов. – М. : Аспект пресс, 1995. – 286 с.
4. Давидович В. Е. В зеркале философии. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1997. – 448 с.
5. Лисовский В. Т. Духовный мир и ценностные ориентации молодежи : Учеб. пособие для студентов вузов. – СПб. : СПбГУП, 2000. – 508 с.
6. Мамардашвили М. К. Сознание – это парадоксальность, к которой невозможно привыкнуть // Вопросы философии. – 1989. – № 7. – С. 112–118.
7. Полозова Т. Д. Утверждение нравственной зрелости читателя // Воспитание творческого читателя ; Под. ред. С. В. Михалкова, Т. Д. Полозовой. – М. : Просвещение, 1981. – 240 с.